

Dernekleşme Devrimi*

Lester M. Salamon**

Gelişmiş dünyaya musallat olan yeni heyûla, Karl Marx'ın 150 yıl kadar önce dikkatimizi çektiği proletarya değil, Robert D. Putnam'ın *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community* adlı kitabında tasvir ettiği yalnız bowlingcidir: Sosyal kökenlerinden koparılmış ve yabancılaşmış, güven ve mütekâbiliyete dayalı bağlardan ve Alexis de Tocqueville'in "kalbî alışkanlıklar" adını verdiği "insan hayatını tahammül edilebilir kılan şeyler"den mahrum olarak, herkesin birbiriyle kıyasıya rekabet ettiği bir alemde çalışmaya ve yaşamaya itilmiş birey.

Suçlu Refah Devletine Atmak

Kimileri, yukarıda sözü edilen durumun nedenini devletin ve gönüllü sektörün daha formal unsurlarının yükselişinde aramaktadırlar. Güya bu yükseliş, informal gönüllü faaliyetleri geri çekilmeye zorlayıp, belirgin bir sosyal fonksiyondan mahrum bırakmıştır. İddiaya göre, iki epik düşman arasında şiddetli bir mücadele yaşanmaktadır: Bir tarafta, devlet ve formal sosyal organizasyonlar başta olmak üzere sosyal hayatın örgütlü yapıları; diğer tarafta, bireylerin kendiliğinden

oluşturdukları organizasyonlar. Birinciler dünyanın gelişmiş bölgelerinde muzaffer olarak ortaya çıkarken, gerçek vatandaşın öz-örgütlenmeleri esas olarak daha az gelişmiş bölgelerde tutunmaktadır.

Gerçekte ise, bir "küresel dernekleşme devrimi"nin—örgütlü özel ve gönüllü faaliyetlerdeki, piyasa ve devletin sınırları dışında yapılanmış yurttaş hareketlerindeki olağanüstü artış—tam da ortasında bulunduğumuz görülmektedir. 20. yüzyıl sonlarının bu özelliği, 19. yüzyıl sonlarının karakteristiği olan ulus-devletin yükselişiyle pekâla kıyaslanabilecek önemde bir gelişmedir.

Neden Şimdi? Cevap, Dört Krizde ve Devrim Niteliğindeki İki Gelişimde Saklıdır.

Dernekleşme devriminin itici güçlerinden ilki, modern refah devletinin krizinin idrak edilişi, Batı Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da gittikçe büyüyen hissîyattır: Devlete aşırı yük bindirilmiştir; devlet eliyle refah teminine ilişkin beklentiler, bu konudaki mevcut kapasitenin üstesinden gelebileceğinden çok daha fazla büyümüştür. Refah devleti; bireyleri aşırı risklere karşı korumanın çok ötesine geçip, girişimi boğmak, insanları kişisel sorumluluklarına sahip çıkmaktan alıkoymak ve bağımlılığı teşvik etmekle suçlanmaktadır.

** John Hopkins Üniversitesi'nde profesör ve Sivil Toplum Çalışmaları Merkezi Direktörü.

Az önce belirtilen hususun yanısıra bir de kalkınma krizi baş gösterdi. 1970'lerin petrol şokları ve 1980'lerin başlarındaki ekonomik durgunluklar, gelişmekte olan ülkeler için manzarayı dramatik bir biçimde değiştirdi. Afrika'da Büyük Sahra'nın aşağısında, Batı Asya'da ve Latin Amerika'nın bazı kısımlarında kişi başına gelir ortalamaları düşmeye başladı. Bunun sonuçlarından birisi, kalkınmanın baş aktörü olarak devletin sınırları konusunda gittikçe büyüyen bir konsensusun ortaya çıkmasıydı. Bu meyanda, bir yardım stratejisi olarak tabandaki enerjinin NGO'lar yoluyla işin içine katılımını vurgulayan "yardım edilmiş öz-yeterlilik" veya "katılımcı kalkınma"ya dair yeni bir ilgi uyandı.

Kısmen gelişmekte olan ülkelerin süregelen yoksulluğu, kısmen de zenginlerin müsrif uygulamalarıyla beslenen ve gittikçe kötüleşen küresel çevre krizi de vatandaşlar üzerinde kendi başlarının çarelerine bakmaları hususunda uyarıcı etki yaptı.

Nihayet, Merkezî ve Doğu Avrupa'daki sosyalist denemelerin çöküşü, devletin, çok sayıda insan ihtiyacını doyurucu bir biçimde karşılamadaki marifetine dair kuşkuculuğu daha da derinleştirdi. Her ne kadar, sosyalizmin vaatlerini yerine getirebileceğine ilişkin kuşku epeydir mevcut idiyse de, 1970'lerin ortalarındaki ekonomik gerileme, komünist sistemin hâlâ muhafaza ettiği mahdût meşrûiyetin yok edilmesine yardımcı oldu. Bu başarısızlık, karşılanmamış hâlde ortada duran ihtiyaçları tatmin için yeni çarelerin arandığı bir araştırmaya yol gösterdi ki, bu süreç, yalnızca piyasa odaklı kooperatif girişimlerinin oluşumuna değil, aynı zamanda bir dizi NGO denemelerinin ortaya çıkışına da öncülük etti.

Bu dört krizin ötesinde, iki ek gelişme daha üçüncü sektör örgütlerindeki yükselişi açıklamaktadır. Birincisi, iletişim alanında

1970 ve 1980'lerde yaşanan dramatik devrimdir. Bilgisayar, fiberoptik kablo, faks, televizyon ve uyduların çok geniş bir biçimde yayılması, dünyanın en ücra köşelerini bile kitlesel örgütlenme ve ortak eylemin ihtiyaç duyacağı iletişim bağlantılarına açmıştır. Bu gelişmeye, eğitimdeki ve okuryazarlık oranındaki ciddi bir artış eşlik etmiştir. 1970-1985 yılları arasında gelişmekte olan dünyadaki yetişkin okuryazarlık oranı yüzde 43'ten yüzde 60'a çıkmıştır. Okur-yazarlık ve iletişimdeki yayılmanın bileşimi, insanların örgütlenmelerini ve mobilize olmalarını çok geniş ölçüde kolaylaştırdı. Bir zamanlar kendi ellerinde tuttıkları iletişim ağlarını başarıyla kontrol altında tutabilen otoriter rejimlerin, uydu antenleri ve fakslar üzerinden gerçekleşen enformasyon akışını durdurmaya artık güçleri yetmiyordu. Daha önce tecrit edilmiş bir durumda olan aktivistler, şimdi daha kolay bir şekilde kararlılıklarını kuvvetlendirip, kendi deneyimlerini başkalarıyla paylaşabiliyorlar ve ülke içinden ya da dışından sempatanları ve arkadaşlarıyla bağlantılarını daha rahat sürdürebiliyorlardı.

Küresel Burjuvazinin Uyanışı

Son olarak, 1960'lardaki ve 1970'lerin ilk dönemindeki ekonomik genişleme yeni bir küresel burjuvazi yaratmıştır ve bu da üçüncü sektördeki büyümeyi teşvik etmiştir. Bu dönemde dünya ekonomisi yıllık yüzde beş büyüdü. Bütün bölgeler bu genişlemeden pay aldılar. Öyle ki, SSCB, Doğu Avrupa ve gelişmekte olan ülkelerin bu büyüme oranları, sanayileşmiş piyasa ekonomilerinin aynı dönemdeki büyüme oranlarını geçti. Bu büyüme, Latin Amerika, Asya ve Afrika'da kayda değer büyüklükte bir kentli orta sınıfın doğmasında etkili oldu. Ancak, ortaya çıkan bu kentli orta sınıf, gerçek ekonomik fırsat eksikliğinden ve daha sık olarak da gerçek siyasal katılım noksanlığından hüsrana uğra-

miş insanlardan oluşuyordu. 1970'lerdeki petrol şokunun ardından ekonomik koşulların kötüleşmesine tepki olarak bu yeni elitler, devlet dışı kuruluşlara yöneldiler ve üçüncü sektörün büyümesini ateşleyen liderliğin önemli bir kısmını onlar sağladılar.

Kâr Amacı Gütmeyen Sektör İçin Bir Dilek ve Temenniler Listesi

Yukarıda sözü edilen gelişmelerin sonucu, örgütlü, özel, kâr amacı gütmeyen sektörün ortaya çıkışı ve büyük bir ekonomik, sosyal ve siyasi güç olarak dünyanın birçok ülkesinde sessizce yerini almasıdır. John Hopkins Üniversitesi'nin Karşılaştırmalı Kâr Amacı Gütmeyen Sektör Projesi kapsamında 22 ülkede yürütülen çalışmalar, bu sektörün toplam işgücünün yüzde beşini istihdam ettiğini ortaya koymaktadır. Bu orana, tam-zamanlı olarak çalıştığı kendilerine hiçbir ödeme yapılmayan yaklaşık 11 milyon gönüllü dahil değildir. Aynı çalışmada, bir genel kural olarak, kâr amacı gütmeyen sektör ne kadar büyüse, gönüllülük düzeyinin de o derece yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu da, gönüllüğün yalnızca bireysel bir eylem değil, bir anlamda sosyal bir faaliyet olduğu gerçeğinin altını çizmektedir.

Bütün bunlar, kamusal sorunların çözümünde yeni bir yaklaşıma ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Bugüne kadar düşünce dünyamıza iki paradigma hükmetmiştir. Birisi piyasaya, diğeri ise devlete münhasıran bel bağlamayı vurgulamaktadır. Ancak, her ne kadar son zamanlarda dikkate değer bir silkinme sahneye koyuyorsa da, piyasa modeli esas itibarıyla 1929 Büyük Bunalımında çökmüştür. Kamu sektörü modeli Berlin Duvarı ile yıkılmıştır. Üçüncü sektör aktivistleri arasında; "kâr amacı gütmeyen sektör"ün her derde deva olduğunu ileri sürüp, bütünüyle ona bel bağlanmasını savunan

tahrik edici dürtüler bir hayli kuvvetli olacaktır. Kâr amacı gütmeyen kurumların yapabileceği yaşamsal katkıyı inkâr etmeden, başarabileceğinden fazlasını bu sektörden beklemek ve istemekten sakınmalıyız. Günümüzün sorunlarının herhangi bir sektörün tek başına üstesinden gelemeyeceği kadar çetrefilli olduğunu, son 100 sene içinde öğrenmiş bulunuyoruz.

Bunun işaret ve ifade ettiği şey şudur: 21. yüzyıl için en uygun paradigma, ortaklık ve işbirliği politikasıdır; anlamlı bir ilerlemeyi başarabilmek için en geçerli umudun, değişik sektörlerin kendi başlarına değil, işbirliği içinde hareket etmesi olduğunun altını çizen bir "yeni yönetim"dir. Bugünlerde üzerinde bu kadar konuşulan "sivil toplum"un gerçek anlamı da budur: Sivil toplum kendisi bir sektör değildir, değişik sektörlerin birbirleriyle ve vatandaşlarla arasında gelişen ve herkesin aktif bir biçimde kamusal sorunların çözümüne koyulduğu bir ilişkiler bütünüdür.

Gönüllülüğün böyle bir sivil oluşumun başarılmasında oynayabileceği çok önemli bir rol vardır. Gönüllülük, kurumları bu türden bir işbirliğine katılma yönünde çaba göstermeye sevk edebilir ve bu şekilde oluşacak işbirliğinin çarklarının dönmesini kolaylaştıracak "sosyal yağ" hizmeti görebilir. İlgili tüm taraflarda genellikle mevcut olan şüpheleri gözönüne aldığımızda, bunun başarılması ve yönetilmesi hiç de kolay olmayacak bir gelecek olduğu açıktır. Ancak, bana en ümitvar gelecek de buymuş gibi geliyor.

Daha Fazla Okuma İçin

Putnam, R.D. (2000) *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster: New York.

Salamon, L.M., (1995) *Partners in Public Service—Government-Nonprofit Relations in the*

Modern Welfare State, The John Hopkins University Press: Baltimore.

Salamon, L.M. & Anheier, H.K. (1997) *Defining the Nonprofit Sector: A Cross-National Analysis*, Manchester University Press: Manchester.

Salamon L.M., Anheier H.K., List R., Poeppler S., Sokolowski S.W., ve Associates (1999) *Global Civil Society—Dimensions of the Nonprofit Sector*,

The John Hopkins Center for Civil Society Studies: Baltimore.

*An Associational Revolution”, *The Unesco Courier*, 54 (6), Jun 2001, p. 36-37.*

Çeviren: Muhittin Acar

Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği

Kâzım Berzeg

Kâzım Berzeg Türkiye'nin önde gelen fikir adamlarındandır. Kırk yılı bulan yazı hayatı boyunca çizgisini istikrarlı biçimde muhafaza etmiştir. O'nu, kendisinin de zaman zaman dile getirdiği gibi, "kıdemli liberal" olarak adlandırmak yanlış olmayacaktır. Berzeg, kimsenin kendisini dinlemediği veya etrafta söylediklerini anlayacak çapta kimselerin bulunmadığı günlerde bile, liberal bir perspektiften olaylar, Türkiye ve dünya hakkında görüşünü yansıtan yazılar kaleme almayı ısrarla ve hatta biraz inatla sürdürmüştür. Zaman birçok olayda O'nu haklı çıkarmıştır. Sağ ve sol otoriteryen fikirlere ve geleneklere yönelik tespit ve eleştirileri tekrar tekrar doğrulanmıştır. Berzeg çorak, boğucu fikir ortamımızda yıldız gibi parlayan bir fikir adamıdır. Liberalizm Demokrasi Kapıkulu Geleneği, Kâzım Berzeg'in bu övgüyü hakeden bir yazar olduğunun kanıtlarından biri olarak, ikinci baskısıyla, okuyucusuyla tekrar buluşmaktadır.

LiBeRtE

Kitaplığınızda Özgürlüğe Yer Açın...

İkinci Baskı